

Saamenkieliset ja – kulttuurinmukaiset rajat ylittävät palvelut

Saamelaiskäräjät

Posken saamelaisyksikkö

Lydia Heikkilä

09.09.2019 Rajaseutuselvitys OHRY, Skype

Saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet sekä itsemääräämisoikeus

- PL § 17.3 Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla... on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.
- 121.4 § Saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto toteutetaan pääasiassa saamelaiskäräjälain säännösten pohjalta.

Perustuslaki

- 6 § 1 ja 2 mom. mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan mm. alkuperän tai kielen perusteella.
- 22 § mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Saamen kielilaki 1086/2003

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi saamen kielilain muuttamisesta HE 44/2017

- Saamen kielilakia sovelletaan kaikkiin julkiselle vallalle kuuluviin tehtäviin, jotka kuuluvat laissa tarkoitetuille viranomaisille.
- Laki antaa saamelaiselle oikeuden asioida valtion ja kunnan viranomaisten kanssa saamen kielellä sekä velvoittaa viranomaisia huolehtimaan riittävästä määrästä saamenkielisiä työntekijöitä, tai heidän puuttuessaan huolehtimaan tulkkauksesta ja kääntämisestä saamen ja suomen kielen välillä.
- Nämä viranomaiset ovat velvollisia edistämään toiminnassaan saamen kielen käyttämistä. Niiden tulee ottaessaan henkilöstöä palvelukseen huolehtia, että henkilöstö kussakin kotiseutualueella sijaitsevassa virastossa pystyy palvelemaan asiakkaita myös saamen kielellä.

- Syrjintälautakunta on päätöksessään 11.12.2008 (syrjintälautakunnan pöytäkirja 10/2008) todennut, että vastuullisten viranomaisten on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin aktiivisesti ja riittävän ajoissa saamenkielisten palveluiden asianmukaiseksi turvaamiseksi ja että tämän velvoitteen täyttäminen on erityisen tärkeää vanhustyössä. Lautakunta totesi päätöksessään myös, että lakisääteiset velvoitteet säilyvät, vaikka palvelut siirrettäisiin kunnalta muun tahon hoidettavaksi.

Erityislainsäädännössä on viittauksia saamen kielilakiin

Terveystenhuoltolaki 1326/2010, 6.3 §

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystenpalveluista säädetty laki 980/2012, 8 .3 §

Lähtökohtana on, että kielellisiä oikeuksia ei voida heikentää erityislainsäädännöllä.

Äidinkielen käyttäminen ja kulttuuritaustan huomioiminen sosiaali- ja terveyspalveluissa

Laki potilaan
asemasta ja
oikeuksista
785/1992

Laki sosiaalihuollon
asiakkaan asemasta ja
oikeuksista 812/2000

Sosiaalihuoltolaki
1301/2014

Vammaispalvelulaki
1987/380

Laki vammaisten
henkilöiden
tulkkauspalveluista
2010/133

Saamelaisten oikeuksien kannalta keskeisiä ihmisoikeussopimuksia

- YK kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus
- YK kaikkinaisen rotusyrjinnän vastainen yleissopimus (CERD)
- YK kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamisen yleissopimus
- Yhdistyneiden kansakuntien taloudellisia, sivistyksellisiä ja sosiaalisia oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS)
- Euroopan neuvoston kieliperuskirja
- Euroopan neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva yleissopimus
- Euroopan neuvoston kansallisia vähemmistöjä suojelua koskeva puiteyleissopimus
- ILO 169 YK:n alkuperäiskansajulistus 2007

YK:n alkuperäiskansajulistus 2007, art. 21

-
- Alkuperäiskansoilla on syrjimätön oikeus taloudellisten ja sosiaalisten olojensa parantamiseen muun muassa koulutuksen, työllisyyden, ammatillisen koulutuksen ja uudelleen koulutuksen, asumisen, puhtaanapidon, terveyden ja sosiaaliturvan aloilla.
 - Valtiot toteuttavat tehokkaat toimet ja tarvittaessa erityistoimet, joilla varmistetaan alkuperäiskansojen taloudellisten ja sosiaalisten olojen jatkuva parantaminen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä alkuperäiskansoihin kuuluvien vanhusten, naisten, nuorten, lasten ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja erityistarpeisiin

Saamebarometri 2016

Selvitys saamenkielisistä palveluista
saamelaisalueella

Sámi giellabaromehter 2016

Čielggadus sámegielat bálvalusain
sámeguovllus

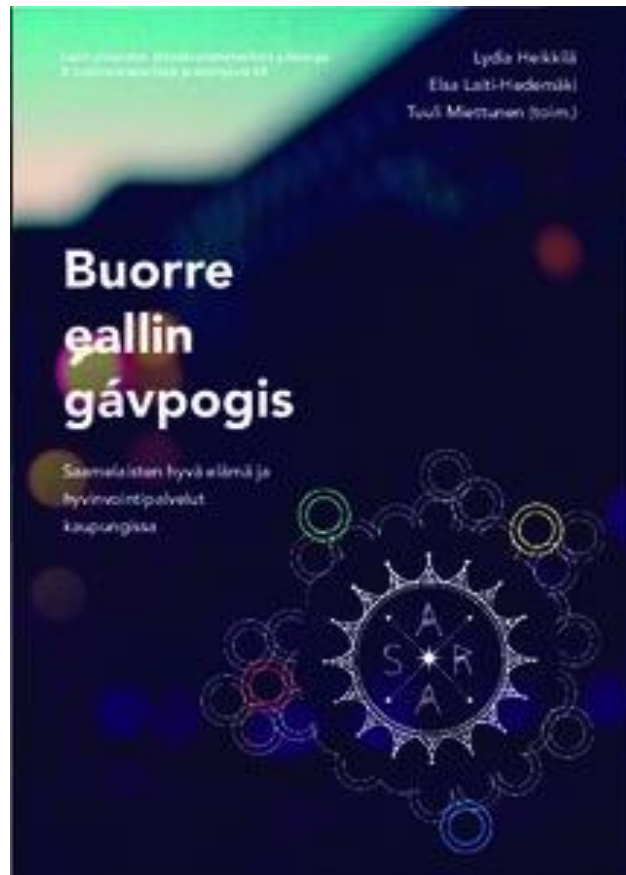

**Buorre eallin
Saamelaisten hyvä elämä ja
hyvinvointipalvelut**

Heikkilä & Laiti-Hedemäki & Pohjola 2013
LUP, Rovaniemi

Buorre eallin gávpogis: Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa

- <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63895>

SÁRA – saamelaisten hyvinvoinnin haasteet

- Saamenkielisten sote-palvelujen kasvava tarve; perheiden palvelut, ikäihmisten palvelut, psykososiaaliset palvelut
- Saamen kieli ja kulttuurinen kiinnittyminen ovat tärkeä osa hyvinvointia
- Saamelaisten kokema syrjintä
- Henkinen hyvinvointi
- Monimuotoiset palvelukokonaisuudet, omaehtoisen hyte-tukeminen, valinnanmahdollisuudet

Rajat ylittävät sote-palvelut

-
- Palvelut, joissa kielen ja kulttuurin merkitys on suuri
 - Saamenkielisten palvelujen turvaaminen (pohjoissaamenkielisten), itsemäär. oikeus
 - Palvelujen laatu, potilasturvallisuus
 - Kielellinen saavutettavuus
 - Lähipalvelut; yhdenvertaisuus, kustannustehokkuus
 - Kulttuurinen osaaminen ja kehittämistyö

TENONLAAKSON SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUIDEN KEHITTÄMISHANKE

Loppuraportti

Utsjoen kunta

Hankejohtaja Päivi Salminen

Rajat – rajattomuus (Salminen 2012)

- Luonnollinen kanssakäyminen rajan yli, pitkä historia
- Yhteinen saamen kieli ja kulttuuri, sukulaissuhteet
- 1960:luvulle asti Utsjoen asukkaat käyttivät Tanan, Vesisaaren, Lakselvin, jopa Oslon palveluja
- Yhteiskunnalliset murrokset, modernisaatio ym. (maantie, kulku- ja kommunikaatioyhteydet, kansallisen palvelujärjestelmän kehittyminen, kunnan omat palvelut > yhteistyö Inarin kanssa, keskussairaala ja keskuslaitokset Rovaniemellä
- 2000-luvulta lähtien rajayhteistyö järjestelmällisemmin kehittämisen kohteeksi

Nykytilanne

- 2007 lähtien sopimus LSHP & Helse Finnmark
 - Esh, Ensihoito

Ongelmia:

- Lähetekäytäntö, tiedonkulku, potilastietojärjestelmät, tietosuojakäytännöt (sähköiset palvelut)
- Potilasvakuutus, auktorisointi
- Ensihoito: tiedonkulku ja epäselvyydet potilasohjauksessa ?

Utsjoen kunnan ja HF yhteistyö

- SANKS: Terapeuttien käynnit Utsjoella
- 1. Palvelutarpeen selvittely ja hoito 2. Työntekijöiden ohjaus ja konsultaatio 3. Henkilöstön työnohjaukset ja koulutukset 4. Yleisölle tarkoitetut luennot ja tilaisuudet
- osa Helse Finnmarkin kuntien kanssa tekemää yhteistyötä, kuntaa ei laskuteta erikseen (?)
- **Spesialistlegesenteret i Karasjok**
- Selvitetty: virka-ajan ulkopuolista lääkäripäivystystä

Sosiaalihuolto

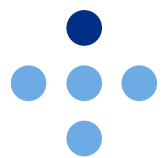
- Sopimusten puute
- Lastenvalvojan toimet; isyyden vahvistaminen ym. (sopimukset OM, Hki-Oslo)
- Perheneuvolatoiminta Bufetat Region Nord (LSHP mahd. sopijaosapuolena v. 2012?)
- Utsjokilaiset ovat voineet käyttää Karasjoella sijaitsevan Sisä-Finnmarkin saamenkielisen perheneuvolan palveluita epäviralliseen käytäntöön perustuen.
- Karasjoella toimivan kriisi- ja inestikeskuksen (Samisk krise- og incestsenter) palveluista Utsjoen kunnalla on päätös
- Huom! Utsjoella ei aina sosiaalityöntekijän virassa vakinaista työntekijää, ei saamenkielentaitoisia työntekijöitä.

Ikäihmisten palvelut ja osaaminen (Salminen 2012)

- Päiväpalvelua yli rajan –nabotreffit
- ”Arvokas vanhuus omassa kulttuurissa” –suunnitelma Karasjoen ja Karigasniemen yhteisen asumispalvelu-palvelukeskuksen perustaminen ja kulttuurisensitiivisen palveluympäristön ja –kulttuurin kehittämistä saamelaisten asumalle valtioiden raja-alueelle.
- Ammattilaisille sekä vanhusten omaisille ja lähiyhteisölle tarkoitettua koulutusta ja kehittämistä. Tavoitteena on lisätä kulttuurista tietoa ja ymmärrystä vanhuspalveluissa myös laajemmalla alueella ja integroida tutkimus mukaan
- Pulaa ympärivuorokautisista hoitopaikoista; ostopalvelut (Tanan ja Utsjoki sopimusluonnos)

Karasjoen kuntaan keskitetyt saamenkieliset ja kulttuurisensitiiviset erityispalvelut

- Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS)/ Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus
– psyhkalaš dearvvasvuodasuddjen ja gárrendilledikšu (SANAG)
- Saamelaisten psyykkisen terveydenhuollon kehittämiskeskus erikoissairaanhoidotasoinen yksikkö, joka tarjoaa saamenkieleen ja kulttuuriin perustuvia psykiatrisia palveluita lapsille, nuorille ja aikuisille (BUP). Lakselv, aikuisväestö.

FINNMARKSSYKEHUSET
FINNMÁRKKU BUOHCCIVIESSU

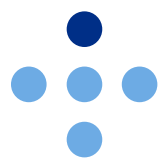

Spesialistlegesenteret i Karasjok

- Hudspesialist, indremedisiner, høresentral og laboratorietjenester. I tillegg ambulante tjenester; skjelletttrøntgen, øre-nese-hals-spesialist, revmatolog, gynekolog og barnelege.
- Tilbudet er primært til samiske pasienter og pasienter fra de fem kommunene i samisk språkområde (Kautokeino, Porsanger, Karasjok, Tana og Nesseby).
- Hammerfest, Kirkenes

Samisk helsepark/ Sámi dearvvašvuodásiida

- Helse Nord RHF har gjennom Nasjonal helse- og sykehusplan fått i oppdrag å ivareta ansvaret for spesialisthelsetjenester for den samiske befolkningen og har gitt Finnmarkssykehuset i oppdrag å utrede en samling av kompetanse og utvikling av et somatisk spesialisthelsetjenestetilbud til den samiske befolkningen i Nord-Norge. > Samisk helsepark, Sámi Dearvvašvuodásiida

FINNMARKSSYKEHUSET
FINNMÁRKKU BUOHCCIVIESSU

Samisk helsepark, Karasjok

Indre-Finnmark familievernkontor/ Sis-Finnmárkku bearašsuodjalanguovddáš - Bufetat, region nord

- Karasjok, Kautokeino/Guovdageainnu, Porsanger, Tana/Deanu, Nesseby/Unjárga og Lebesby/Davvisiidda. Du trenger ikke henvisning for å komme til oss. Tilbudet er gratis.
- To kontordager i måneden i Kautokeino/Guovdageainnu, Porsanger/Porsáŋggu, Tana/Deanu og Nesseby/Unjárga kommuner.
- Perheneuvola, -terapia, parisuhdeterapia

SANKS - SANAG: FoU-enheten

- Saamenkieliset ja kulttuuriset menetelmät, diagnosointi ja hoito (kulturpsykiatri)
- Osaamisen kehittäminen, tutkimus ja koulutus, harjoittelupaikat
- Työnohjaus

UiT Senter for samisk helseforskning, Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš

- Selvstendig senter ved Institutt for samfunnsmedisin, UiT Norges arktiske universitet. SSHFs hovedoppgave er å fremskaffe ny kunnskap om helse og levekår til den samiske befolkningen i Norge.
- SSHF vektlegger tverrfaglig forskning, der befolkningsbaserte studier og bruk av kvantitative metoder står sentralt. Helse- og levekårsundersøkelsen [SAMINOR](#) er senterets viktigste forskningsprosjekt.

Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester til den samiske befolkningen (USHT)

- **Sámi álbmoga buhcciidruovttuid ja ruoktobálvalusaid ovddidanguovddáš Finnmarkkus**
- Kárášjoga gielda/Karasjok kommune er fra 2018, tildelt status som vertskomme for Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester for den samiske befolkningen i Finnmark

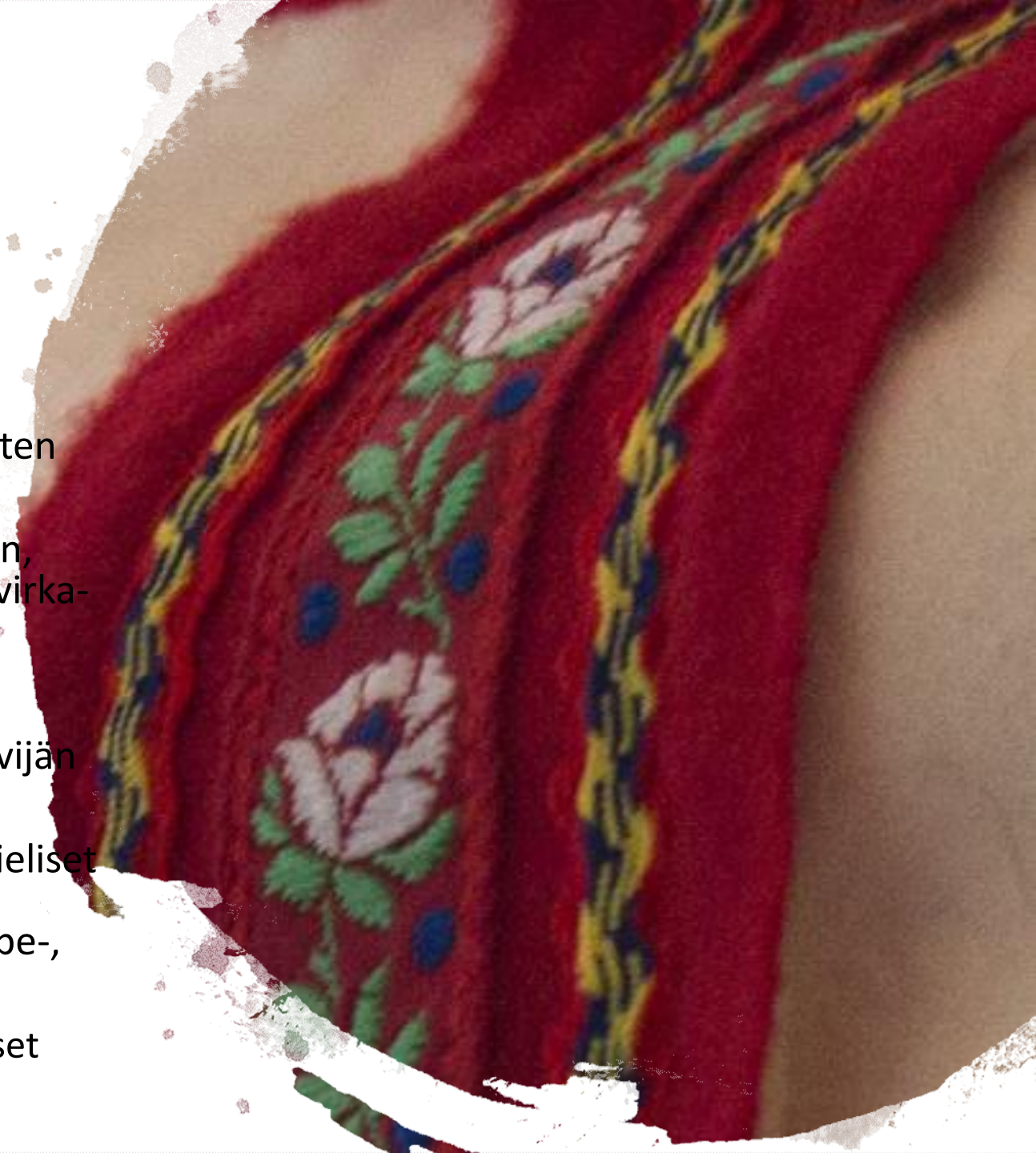
Utviklingssenter for
sykehjem og hjemmetjenester

Regionalt samisk kompetansesenter (RESAK)

- Styrke og utvikle et likeverdig behandlingstilbud til den samiske befolkningen innen det statlige barne- og familievernet i Bufetat, Region Nord. (FoU)
- Lokale kompetanse-noder (node)
- Regionalt kunnskapssenter for barn og unge, Nord (RKBU Nord) er ett av åtte institutt ved det helsevitenskapelige fakultet (Instituttet er ett av fire regionale sentre som driver forskning og undervisning innen barnevern og psykisk helse)

Pohdintaa

- Sopimukset
- Erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon yhteistoiminta (lshp/kunnat), lastensuojelu ja perheiden palvelut, psykosos. palvelut, ikäihmisten palvelut
- Lähetteet, sähkö. tiedonvälitys, -siirto, asiakirjojen, kääntäminen, (etä)tulkkipäivystyspalvelu myös virka-ajan ulkopuolella
- Osaaminen, koulutus, työnohjaus
- Potilasvakuutusasiat, ammattioikeudet, rajankävijän työssäkäynti, sosiaaliturva, verotus ym.
- Valtakunnallisessa sote-uudistuksessa saamenkieliset palvelut erikseen järjestettävä, vastuutettava, sitoutettava ja resursoitava asiakokonaisuus; Lape-, OT-keskukset
- Kela lääkkeiden suorakorvaukset, matkakorvaukset ym.

A close-up photograph of a person wearing a vibrant red headscarf or shawl. The fabric is adorned with a traditional pattern featuring white flowers with green leaves and blue dots, bordered by a yellow and blue geometric design. The person's face is partially visible, showing a light complexion and dark hair. The background is a plain, light-colored wall.

Giitu!